

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.24.1.109-125>

Blaž Božič

Privlačnost onkraj groba in kača kot varuhinja devištva: nekaj misli o erotičnem imaginariju epizode o Moreju in Halkomedej v Nonosovem *Epu o Dionizu*

NONOSOVA EROTIČNA POETIKA IN ZAKAJ JE POMEMBNA

Nonosov *Ep o Dionizu* je prepreden z erotiko. Na pomemben motiv teogamije in osrednjo strukturno funkcijo tega motiva je v svoji študiji ene centralnih epizod epa, Dionizovega bojnega pohoda v Indijo, opozoril že bržkone eden največjih nonologov Francis Vian.¹ Ep se začne in konča s teogamijo: prominentno mesto na začetku naracije namreč zaseda Zevsova ugrabitev Evrope,² ep pa se zaključi z Dionizovim posilstvom nimfe Avre, hčere titana Lelanta. Raziskovalka Fotini Hadjittofi v svojem pregledu glavnih tem in motivov *Epa o Dionizu* navede vsega skupaj 11 takšnih

1 Vian, »Dionysus in the Indian War«, 86, tudi »Theogamies et soteriologie«, *passim*. Vian prominentni status teogonij v epu razlaga z močnim vplivom pesnika Pejzandra iz Larande (njegov *floruit* se postavlja v čas vladavine Aleksandra Severa, tj. v 1. polovico 3. stoletja po Kr.) in njegovega fragmentarno ohranjenega epa *Herojske poroke bogov* (Ἡρωικαὶ θεογαμίαι) na Nonosa. Ta ep, ki naj bi bil obsegal kar 60 knjig in bil tako še daljši od Nonosovega, je ohranjen le v obliki navedkov pri drugih avtorjih. Vpliv Pejzandra iz Larande (in njegovega očeta Nestorja, ki mu *Suda* pripisuje avtorstvo dveh del, namreč *Lipogramatične Iliade* in *Metamorfoz*) je v svojem članku »Die Dichter mit Namen Peisandros« ugotavljal tudi že eden prvih modernih nonologov, Rudolf Keydell.

2 Glede erotizacije s slogovnega vidika (prav tako na primeru epizode o ugrabitvi Evrope) prim. tudi Schmiel, »The Style of Nonnus«, 395: »Whatever can have erotic associations undoubtedly has in Nonnos«.

teogamij:³ Zevsove erotične epizode z Evropo (1. knjiga), Perzefono (5. in 6. knjiga) in Semelo (7. knjiga) pesnik opiše obsežnejše, medtem ko so druge – s Pluto (1. knjiga), Danažo (8., 16., 25., 46. in 47. knjiga) in Ajgino (13., 16., 24., 33. in 39. knjiga) – opisane na bolj strnjen način ali pa zgolj omenjene. V ta kontekst sodijo tudi Dionizove erotične epizode z Nikajo (16. knjiga), Ariadno (47. knjiga), Paleno (48. knjiga) in Avro (48. knjiga) ter neuspešen poskus približanja nimfi Beroi (42. knjiga), pri kateri izgubi tekmo s Pozejdom. Podobne epizode se najdevajo tudi v okviru pripovedi o smrtnikih ali polbogovih, tu naj bosta omenjeni epizoda o Kadmu in Harmoniji (4.–5. knjiga) ter epizoda o Moreju in Halkomedeji (33.–35. knjiga), ki je predmet pričujoče razprave.

Kuhlmann zagovarja mnenje, da je celotna vsebina epa erotizirana,⁴ čemur pritrjuje tudi Hadjittofi.⁵ Ne glede na to, ali lahko upravičeno sodimo, da se ob tako raznolikem značaju pesnitve erotični moment kaže kot posebno obeležje celotne naracije, torej tudi tistih delov, ki ne prikazujejo eksplicitno erotičnih epizod, je pogostost erotičnih epizod vsekakor vredna pozornosti. V svojem pregledu glavnih tematskih sklopov pesnitve Hadjittofi v okviru tematskega sklopu ljubezni, posilstev in paradoksalnih spočetij kot paradigmatski primer za vse nadaljnje erotične epizode epa postavlja epizodo o Zevsovi ugrabitvi Evrope (*Dion.* 1.45 isl.), ki naj bi programsko razgrnila vse glavne teme erotičnih epizod.⁶ V nadaljevanju navedimo nekaj njenih glavnih ugotovitev o tej epizodi in o erotičnih epizodah na splošno.

Kot ugotavlja Hadjittofi, je ena glavnih posledic erotičnega poželenja – ki se za Erosove žrtve vsekakor kaže kot pogubna – padec v nemoč in potencialna destrukcija. Ob tem se nam prav tako tako razgrne dinamika razmerja moči spolov, ki se v kontekstu erotičnih epizod pogostokrat spreobrne. Če so moški liki tisti, ki so aktivni v tem smislu, da si skušajo pridobiti ženski lik (navadno z nasiljem, saj so ženski liki v erotičnih epizodah pogosto zavezani k deviškosti), so v svojem prizadevanju hkrati pogosto ponižani in nemočni, v čemer se kaže sicer tradicionalna podoba Erosa kot destruktivne sile, ki jo Nonos pogosto konkretizira na grotesken in ironičen način.⁷ Pomemben element, ki spremlja erotične epizode v epu, je voda, konkretno v motivu kopeli, ki se pogosto povezuje z vojaerističnim opazovanjem.⁸ Zdaleč najpomembnejša pa

3 Hadjittofi, »Major Themes and Motifs«, 143.

4 Kuhlmann, »The Motif of the Rape of Europa«, 486.

5 Hadjittofi, prav tam, 143–4.

6 Prav tam, 144.

7 V kontekstu epizode o Zevsu in Evropi je predmet smešenja Zevsova preobrazba v bika; Hera v svojem govoru npr. našteje vse možne načine, kako bi se lahko ljudje in bogovi znesli nad Zevsom v podobi bika.

8 Hadjittofi, prav tam, 148. Avtorica predvideva, da bi bila uporaba tega motiva lahko povezana z v pozni antiki zelo popularnimi kopališkimi spektakli, ki so vključevali tudi pornografski element. Prizori kopanja in plavanja so v *Epu o Dionizu* sicer zelo pogosti in igrajo strukturno pomembno vlogo. Lassek, »The Presentation and Functions of Selected Bathing Scenes in

se zdi ugotovitev o stereotipni metaforiki, ki spremlja erotične epizode: gre za vojaško metaforiko, s katero je teh epizodah opisana telesna lepota lika, ki je objekt poželenja. S tem je tesno povezana ideja o ranah, ki jih zadaja Eros, pogubne sile Erosa, ki osebo, ki jo zadane, ogrozi na enak način, kot jo ogrozi spopad na bojišču.

Eros pri Nonosu se torej v idejnem smislu najprej kaže kot pogubna sila (strast v povezavi s smrtjo, uničenjem in nasiljem), hkrati pa tudi kot gibalo (sila porajanja in prokreacije, predvsem v okviru teogamij), pri čemer erotične epizode navadno zaznamuje uporaba vojaške metaforike, ki jo lahko razumemo kot besedilno konkretizacijo idejnega ozadja.

VSEBINSKA ZASNOVA EPIZODE O MOREJU IN HALKOMEDEJI IN NJEN STEREOTIPNI DEL

Pesnik nam pripoved o Moreju in Halkomedeji pripoveduje v kar treh knjigah (33–35). Epizoda je bila do sedaj deležna nekaj obravnav, od katerih je treba takoj na začetku izpostaviti Fotini Hadjittofi, ki epizodo obravnava prvenstveno z literarnozgodovinskega vidika in ugotavlja, kako ta epizoda z narativnega in idejnega stališča sprevrča model antičnega romana.⁹ Druga je poetološka obravnava Simona Goldhila, ki raziskuje erotiko smrti v povezavi z Nonosovo proleptično poetiko,¹⁰ tretja obravnava pa je Accorintijeva,¹¹ ki se ukvarja z rabo mita in klasične dediščine v epizodi.

Širše narativno ozadje te epizode predstavlja Dionizov bojni pohod v Indijo in njegov spopad s četami indijskega poveljnika Deriada. Na tem mestu na kratko povzemimo glavne vsebinske gradnike te epizode: Dioniza na pohodu popade blaznost in čete bakhantk v njegovi odsotnosti izgubljajo boj. Afrodita

Nonnos' Dionysiaca« izpostavlja njihov pomen v kontekstu erotike in voajerizma; prizori kopanja naj bi po funkciji omogočali predstavitev lepote človeškega telesa in mnogokrat vodijo v spolni odnos. Za kompozicijski pomen prizorov kopanja gl. tudi Kröll, »Schwimmen mit Dionysos«.

9 Hadjittofi, »Erotic Fiction«, 187 isl.

10 Goldhill, Simon, »Preposterous Poetics«, *passim*. Ta specifični poetični princip so različni avtorji poimenovali različno, npr. »preposterous poetics« (Goldhill), »interconnectedness« (Shorrock), »una sorta di sincronia atemporale« (Agosti), »intertextual excesses« (Stella), gre pa za intertekstualni princip na ravni pripovedi, kjer neki gradnik naracije (celotna epizoda, literarni motiv, literarni lik ...) proleptično napove drugo, z ozirom na časovno premico pripovedi kasnejšo epizodo, in kjer se ta, kasnejša epizoda kaže kot odmev druge. Je element splošnega Nonosovega poetičnega principa *pojkilije* (»raznolikosti«, »barvitosti«). Konkretno se to – poleg klasičnega (narativnega) primera prerokbe – vrši skozi elemente imitacije, rekurzije, prefiguracije itn. Če si premico pripovedi zamišljamo kot »horizontalno«, skozi ta Nonosov poetični princip nastajajo nekakšni »vertikalni« kompleksi ali sklopi (prizorov, motivov, epizod), ki ep širijo tudi »v globino« oz. ga plastijo. Princip najdemo tudi v Nonosovem drugem epu, *Parafrazi Janezovega evangelija*, kjer ima ta seveda tudi nezamenljive teološke konotacije.

11 Accorinti, »Nonnus und der Mythos«.

nagovori Erosa, naj mogočnega indijskega bojvnika Moreja obnori s poželenjem po Dionizovi bojevnicu Halkomedeji, da bi ta izgubil borbeni zanos in bi tako Dionizovo vojsko rešila pred uničenjem. Morej se umakne iz boja in zalezuje Halkomedejo. Ko je ta soočena s svojim zalezovalcem, se zboji za svoje devišstvo in razmišlja o samomoru. Prikaže se Tetida, ki jo prepriča, naj dejanja ne stori, saj da se bo Morej vrnil v boj in desetkal Dionizove čete. Predlaga zvijačo, s katero bo Moreju ubežala. Morej medtem trpi neznosne ljubezenske muke, boj med Indijci in Dionizovo vojsko pa se nadaljuje. Halkomedeja po Tetidinih navodilih hlina poželenje do Moreja, ki se ji nato, zaveden, skuša približati. V trenutku, ko jo skuša posiliti, to prepreči grozovita kača, ki zaščiti Halkomedejo in prežene napadalca.

Sprevrčanje spolnih vlog je v tej epizodi še posebej izpostavljeno. Četudi je spolna fluidnost, kot ugotavlja Newbold, resda značilna za nekatere druge like, npr. Zeusa in Kronosa, ki rojevata,¹² gre pri tej epizodi za dejansko sprevrnitev spolnih in družbenih vlog, ki ne more obveljati zgolj kot posledica splošne fluidnosti literarnih likov in njihovega nagnjenja k metamorfozam. Hadjittofi to sprevrčanje razume kot subverzijo idejno-narativne strukture antičnega romana. Za ta namen pesnik uporablja določeno sugestivno izrazje: Halkomedeja je φιλοπάρθενος (33.169) in φυγόμενος (33.319), ljubezen je torej za razliko do romaneskne pripovedi enostranska. Morejeva impotenca, ki je posledica pogubne sile Erosa, je prav tako opisana sugestivno: Χαλκομέδην παρεούσαν, ἐμὴ θηλύνεται αἰχμῇ (34.75), παρθένε, τί τρομέεις, ὅτι μείλιχον ἔγχοις αἰέρω (33.334). Njegova sulica torej »postaja žensvena« in je »mehka«. Hadjittofi ob navedbi teh primerov izpostavlja prav glagol θηλύνομαι »postajam žensven«, ki mu več kot upravičeno pripisuje konotacije impotentnosti, celotni epizodi pa poleg zavestnega povzemanja in sprevrčanja romanesknega diskurza tudi sprevrčanja idejne zasnove erosa, kot se kaže v antičnem romanu. V ta kontekst sodi na primer tudi govoreče ime Morejevega sopotnika in pomočnika Hisaka.¹³ Kot smo omenili, je tudi v tej epizodi najti za Nonosov slog značilno vojaško metaforiko, ki izraža Erosovo pogubno moč, tu v še posebej tesni povezavi z idejnim sprevrčanjem spolnih vlog. Hadjittofi tako navaja Morejev govor, kjer pove, da ga prebadajo »puščice svetlobe«, ki jih oddaja Halkomedejin obraz.¹⁴ Morej razmišlja o tem, kako bi se lahko rešil svojih muk, pri tem preudarja, da bi Halkomedejo ubil, a pove, da ne bi zdržal, če je ne bi več nikdar videl. V pogovoru s svojim pomočnikom Hisakom Morej nato razgrne vso svojo nemoč in šibkost: Halkomedejo primerja z Aresovo

12 Newbold, »Discipline, Bondage and the Serpent«, 91. Newbold spolno fluidnost umešča v kontekst *pojkillije*, pesnikovega poetičnega načela, kjer so za celotno dogajanje značilne stalne metamorfoze, nestabilnost oblik in nenehna oscilacija med tem, kakršne se stvari kažejo, in tem, kakršne v resnici so.

13 Ὑσσακος / ὕσσακος = *pudenda muliebria*, prim. Ar. Lys. 1001.

14 ὑποπτήσω δὲ γυναῖκα / ὅττι σέλας πέμπουσα ποθοβλήτοιο προσώπου / μορφῇ οἰστεύει με, καὶ οὐκέτι τόξα τιταίνω. (34.76–78)

ljubimko Afrodito, ki ji je Ares namesto dišeče poročne oblek dal železni oklep, namesto okrašenega pasu pa sulico iz brona.¹⁵

Obrnimo se sedaj k jedrnemu, specifičnemu del epizode. Za specifična gradnika epizode, torej elementa, po katerih se pripoved o Moreju in Halkomedaji ločuje od drugih erotičnih epizod, postavljam elementa kače kot varuhinje devištva in motiv nekrofilije. Najprej bom obravnaval motiv kače, in sicer ga bom sprva umestil v pripovedni kontekst, nato prikazal njegovo zgradbo z ozirom na Nono-sovo proleptično poetiko in na koncu podal interpretacijo oz. branje tega motiva.

MOTIV KAČE KOT VARUHNJE DEVIŠTVA

V 33. knjigi se Halkomedaja torej v strahu, da bi si jo v Dionizovi odsotnosti Morej vzel na silo, jo »zvezal s prisilnimi poročnimi pesmimi« (ζεύξειεν ἀναγκαίους ὑμεναίους) odloči, da raje umre, kot pa pade v roke Moreju. V svojem obupu nagovori valove morja in si za zgled vzame usode drugih devic, ki so skrutitvi ubežale s prostovoljno smrtjo v morju. Skozi Halkomedejin obupan, pretresljiv samomorilni govor (33.324–35) nas Nonos seznani z mitološko zgodbo, ki je iz drugih virov ne poznamo, namreč zgodbo o Melidi in ženskarju Damnameneju.¹⁶ Halkomedaja nato izrazi željo, da bi postala druga Britomartida, kretska boginja, ki je po enem izmed izročil ušla pohoti kralja Minosa tako, da se je vrgla v morje.¹⁷ Navedimo njen z mitološkega in literarnega vidika zanimiv govor v celoti:

Μηλὶς, ἐπολβίζω σε· σὺ γάρ ποτε, νῆις ἐρώτων,
αὐτομάτῃ στροφάλλιγι δέμας ῥίψασα θαλάσση
λέκτρα γυναιμανέοντος ἀλεύαιο Δαμναμενήος·
σὸν μόρον ὀλβίζω φιλοπάρθενον· οἰστρομανῇ γάρ
νυμφίον εἰς σὲ κόρυσσεν ἄλως θυγάτηρ Ἀφροδίτη,
καὶ σε θάλασσα φύλαξε, καὶ εἰ Παφίης πέλε μήτηρ,
καὶ θάνες ἐν ῥοθίοις ἔτι παρθένος. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν
Χαλκομέδην ἐθέλουσαν ὕδωρ κρύψειε θαλάσσης
Μορρέος ἰμείροντος ἀπειρήτην ὑμεναίων,
ὄφρα νῆη Βριτόμαρτις ἐγὼ φυγόμενος ἀκούσω,
ἦν ποτε πόντος ἔδεκτο καὶ ἔμπαλιν ὥπασε γαίῃ,
Κυπριδίων Μίνωος ἀφειδήσασαν ἐρώτων.

15 ἀντὶ δὲ νυμφιδίου καὶ εὐδόμοιο χιτῶνος δῶκεν ἔχειν θώρηκα σιδήρεον, ἀντὶ δὲ κεστοῦ χαλκεον ἔγχος ὅπασσε (št. knjige 54–56).

16 323 isl.

17 Verjetno gre za boginjo, ki so jo častili na Kreti in je bila v mnogih ozirih podobna Artemidi, tako tudi v svoji strasti do lova in čistosti. Ključen moment njene mitološke zgodbe je sicer tudi to, da se je v morju zapletla v ribiške mreže (τὰ δίκτυα), v katerih so jo nato našli mornarji od koder naj bi prišlo njeno drugo ime (Δίκη).

Melida, pravim ti srečnica! Še neizkušena v ljubezni si se namreč nekoč s prostovoljnim skokom zvrtnčila v morje in tako ubežala postelji Damnameneja, blaznega ženskarja. Tvojo deviško usodo štejem za srečno – srboritega ženina je oborožila in nadte poslala hči morja Afrodita, tebe pa je morje – čeprav Pafoščankina mati – obvarovalo in še vedno devica si mu umrla v valovih. Naj tudi Halkomedejo zakrije voda morja, preden izkusi poročne pesmi, ki si jih poželel je Morej! O, da bi me poznali kot drugo Britomartido, ki jo je nekoč sprejelo morje in nato vrnilo na kopno, njo, ki je tako zavrnila Minosovo telesno ljubezen.

Ta samomorilni govor stoji neposredno pred prvo pojavitvijo kače, ki je v značilnem Nonosovem slogu v pripoved umeščena proleptično, skozi prerokbo, v kateri se zvrstijo napoved njenega prihoda, opis njene vloge in njena konča usoda. Preden Halkomedejji uspe dovršiti svojo namero, se namreč prikaže Tetida, ki nesrečnici takoj zagotovi, da je na njeni strani, predstavi se ji kot φυγόμενος («tista, ki beži pred poroko») in jo bodri. Pojasni ji, da bodo, če bo umrla, bakhantske čete zdesetkane, ker je Dioniz odsoten in vojska ranljiva. Kot smo že omenili v pregledu vsebinske zasnove epizode, Tetida Halkomedejo nagovori k zvijači: Moreja ukani tako, da hlini poželenje in ga tako še naprej odvrča od boja, dokler se ne vrne Dioniz. Zagotovi pa ji tudi, da ji bo poslala varuhinjo, ki jo bo obvarovala pred morebitnim Morejevim napadom – »ogromno kačo, varuhinjo deviškega pasu« (ἀπέλεθρον ὄφιν χραισιμήτορα μίτρης). V svoji prerokbi razgrne celotno usodo te kače, ki se dovrši v katastrofizmu: kača bo, spremenjena v ozvezdje, identična »severni Kači« (Ἀρκτῶφ δὲ Δράκοντι δράκων τεὸς ἰσοφαρίζων) in svetila kot »neminljiv znanik njene-ga (namreč Halkomedejinega) neuničljivega devištva« (ἄγγελον οὐ λήγοντα τεῆς ἀλύτοιο κορείης).

Prerokba o kači se nato po daljši pripovedni digresiji, v kateri se opisuje dogajanje na bojišču, dejansko uresniči v 35. knjigi. Uresničitev narativnega vrhunca zgodbe o Moreju in Halkomedejji je dramatična, hkrati pa deluje smešno iz groteskno, kar opaža že Hadjittofi.¹⁸ Ko Halkomedejja Moreja prelisiči s hlinjenim priznanjem svojega poželenja, Morej namreč najprej sleče svoj oklep in se tako odpove bojevanju, blazen od poželenja po Halkomedejji. Simbolna odpoved Aresu v prid Afroditi deluje hkrati kot pripoznanje svoje lastne blaznosti, neprištevnosti in tako tudi Dionizove premoči.¹⁹ Dogajanje na zemlji seveda odmeva tudi na Olimpu: tam se Afrodita od pogledu na Morejevo nemoč norčuje iz Aresa. Njen govor vsebuje značilno Nonosovo

¹⁸ Hadjittofi, prav tam, 195.

¹⁹ οὐκέτι Βασσαρίδεσσι κορύσσομαι, εἴ με κελεύεις, ἀλλὰ φίλοις ναέττησι μαχέσσομαι. Ἴνδὸν ὀλέσσω οἶνοπα θύρσον ἔχων, οὐ χάλκεον ἔγχος αἰείρων. (35.150–153).

slikanje pogubne sile Erosa skozi primerjanje zapeljivih čarov z orožjem in bojno opremo. Afroditina namreč pravi: »Moja lepota sta obe moji sulici, moja postava je moj meč in žarki mojih oči so moje puščice«. ²⁰ Morej se nato na Halkomedejino zahtevo okopa, pri čemer je seveda gol in tako tudi povsem ranljiv, oropan svoje močnatosti, ki je je simboliziral njegov oklep in njegovo orožje. Komičnost tega značilnega nonoškega kopalnega prizora je tudi v tem, da se Morej v želji po beli polti, s katero bi ugajal devici Halkomedeji, krčevito umiva, da bi spral z nje svoj naravni kožni odtenek, ki ga pesnik opiše kot μέλας »črn« in kot ἐρευθαλέη »rdečkast«. Ko sta na samem, skuša Morej izkoristiti priložnost in jo skuša posiliti, vtem pa se pojavi napovedana Halkomedejina zaščitnica.

Pripovedovalec kačo opiše z epiteti »ščitonosec neporočene deviškosti« (ἀγάμοιο προασπιστήρα κορείης), ²¹ »zaviti prvoborec« (πρόμος ἀμφιέλκτος) in »pomagač neporočene device« (παρθενικῆς ἀγάμοιο βοηθός). Kača Halkomedejo brani tako, da se ovija okrog njenega telesa in Moreja napada z davljenjem, divjim sikanjem in pljuvanjem strupa.

Epizoda s kačo je torej sestavljena iz dveh povezanih delov, namreč iz prerokbe, ki proleptično napove, kaj se bo zgodilo, in njene uresničitve. A pozorni bralec so bo ob že ob prerokbi spomnil na minorno epizodo v 15. knjigi, v kateri je na ozadju vojnega dogajanja prikazano, kako skuša neimenovani indijski poveljnik posiliti Dionizovo bojevnico (15.75–86). Tudi v tem prizoru se – ko napadalec bakhantko že pritisne k tlom in skorajda dovrši grozljivo dejanje – pojavi kača-zaščitnica, imenovana z epitetom ὑποκόλπιος ἰζύι γείτων, kar je treba verjetno razumeti v smislu »sosed dimljam, <skrit> pod krilom«. Ta obvaruje neimenovano bakhantko, napadalec pa se »ob nošnji ogrlice kačjih zob otrese vročih osti neposvečenega poželenja«. ²²

Motiv kače v epizodi o Moreju in Halkomedeji se s prizorom iz 15. knjige veže v kompleks prizorov, v katerem imamo torej dve proleptični napovedi njene preprečitve Morejevega posilstva. Enkrat se pojavi kot prerokba znotraj epizode, enkrat pa kot prefiguracija v obliki anonimnih akterjev v 15. knjigi. Ta prizor tako učinkuje kot kratka, zgoščena napoved obširneje prikazanega prizora v 35. knjigi, ki pa se, po drugi strani, kaže kot odmev prizora v 15. knjigi. Zaradi obširnejšega opisa in bolj prominentnega mesta v naraciji (kaže se kot vrhunec obsežne erotične epizode) deluje kot nekakšen odmev, ki ne pojenja, temveč se krepi. Kompleks je torej sestavljen na sledeč način, pri čemer so prizori navedeni v kronološkem zaporedju:

20 ἀμφοτέρων γὰρ ἔγχος ἐμὸν πέλε κάλλος, ἐμὸν ξίφος ἔπλετο μορφῇ, καὶ βλεφάρων ἀκτίνες ἐμοὶ γεγάασιν ὀιστοί· (35.170–172)

21 ἀγάμοιο προασπιστήρα κορείης (35.215).

22 θερμὸν ἀνυμνεύτων ἀπεσεῖσατο κέντρον Ἑρώτων, αὐχένιον φορέων ὀφιώδεος ὄρμον ἀκάνθης (15.85–6).

- 1.) Poskus posilstva neimenovane bakhantke (15.75–86)
- 2.) Tetidina prerokba o kači (33.364–76)
- 3.) Poskus posilstva Halkomedeje (35.204–22).

Oglejmo si sedaj funkcijo in simbolni pomen kače. V okviru erotičnega značaja kompleksa prizorov so prva asociacija ob pojavitvi kače (torej že v prizoru v 15. knjigi) bržkone ravno konotacije spolnosti, pohote in sle. Hadjittofi tako meni, da gre pri kači v 35. knjigi za očiten falični simbol, ki se povezuje z Morejevo impotenco in falično Halkomedejo (v kontekstu zamenjave spolnih vlog), ki je razvida v celotni epizodi.²³ Nonos kačo namreč primerja s sulico,²⁴ ki se je v tej epizodi že poprej (v okviru vojaške metaforike) kazala kot vir Morejeve moči (oz. nemoči).

Zdi se, da je idejno ozadje v tem članku obravnavane epizode, torej v epizodi o Moreju in Halkomedeji, izhaja iz krščanskega konteksta.²⁵ Ob idealizaciji devištva in spolne nedotaknjenosti in vzdržnosti²⁶ ter ob hkratni asociaciji na slo, pohoto, zapeljivost, sleparstvo in faličnosti (torej v krščanskem kontekstu destruktivnih elementov), ki jih lahko dobimo v tem kontekstu ob motivu kače, se nam ta kaže kot sestavljen, dvoplasten simbol. Njena narativna funkcija je v celotnem kompleksu prizorov, v katerem se pojavi, namreč izrazito pozitivna, kar je posebno, saj so v *Epu o Dionizu* kače/zmaji/plazilci (ὄφις in δράκων – v tej epizodi je kača imenovana z obema izrazoma²⁷) sicer pretežno negativno konotirane. Newbold²⁸ jim pripisuje izrazito destruktivno moč, razume jih kot rušilce reda in jih povezuje s Kaosom in kot tipično »kačjo« epizodo navaja doživeto opisan pasus o Kadmosovem boju s kačo v 3. in 4. knjigi. Umešča jih v kontekste vezanja, davljenja, bičanja in razpusitve jaza, primerja jih z motivi bičev, repov, šib, vitic. Prav tako sicer prepozna njihovo pozitivno vlogo v epizodi v 15. in posredno v 35. knjigi. Dve različni funkciji oz. konotaciji kače razume v kontekstu moških in ženskih likov (destruktivna sila za moške like, zaščitniška funkcija pri ženskih likih), a se zdi, da tega ni možno postaviti kot konsekventnega pravila – v erotičnem kontekstu je treba na tem mestu gotovo izpostaviti tudi »orfično« epizodo o Zevsovi združitvi s Perzefono v 6. knjigi, v kateri se Zevs približa Perzefoni v obliki kače.

²³ Hadjittofi, prav tam, 196.

²⁴ ἔγχος ἔχων στόμα λάβρον (35.218).

²⁵ A to velja edinole za 35. knjigo, saj je v epizodi v 15. knjigi ozadje drugačno: osrednja elementa sta sicer tudi v tem prizoru pohota in sla, a je dogajanje umeščeno v kontekst vojaškega spopada in ne ljubezenske zgodbe. Posilstvo, ki ga naklepa indijski poveljnik, predstavlja posilstvo neznanega vojaškega nasprotnika, torej spolno nasilje v kontekstu vojne.

²⁶ To naj bi po Hadjittofi predstavljalo del sočasne spolne etike; epizodo lahko torej poleg ideološke subverzije antičnega romana (z Morejem kot romanesknim protijunakom), kakor misel razvija Hadjittofi, beremo tudi kot izraz Nonosovega živega zanimanja za sočasno realnost in aktualne družbene okoliščine (kar se sicer kaže skozi celoten ep).

²⁷ Kot δράκων v kontekstu prerokbe, namreč kača v svoji katasterizirani obliki.

²⁸ Newbold, »Discipline, Bondage and the Serpent«, 92 isl.

Tam konotacije pohote in sle seveda ni moč spregledati, kača pa je ženskemu liku v pogubo.²⁹

Kljub temu, da nas lahko kača zaradi idejne umestitve obravnavane epizode v krščanki kontekst (idealizacija spolne vzdržnosti in devištva), najprej spomni na kače v kontekstu abrahamskih religij, kjer je njihova funkcija pretežno negativna,³⁰ je njena narativna funkcija tu izrazito pozitivna, saj prepreči posilstvo. Kača je v bibličnem kontekstu sicer kompleksen lik, ki lahko nosi tudi pozitivne konotacije. Na tem mestu naj bodo omenjene nekatere pojavitve kače v okviru za Nonosa relevantne Nove zaveze. Izpostavljam tri mesta, od katerih se eno navezuje na epizodo iz Stare zaveze.

V *Matejevem evangeliu* se pojavita dve primeri, ki ju izreče Jezus, ena negativno in ena pozitivno konotirana. Prva se pojavi v kontekstu Jezusove obtožbe farizejem:

Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε, Εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεθα αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοὶ ἐστέ τῶν φονευσάντων τοὺς προφῆτας. καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. **Ὁφεις γεννήματα ἐχιδνῶν**, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γενένης. (Mt. 23,29–34)

Gorje vam, pismouki in farizeji, hinavci, ker zidate grobnice prerokov in krasite spomenike pravičnih ter govorite: »Če bi mi živeli v dneh naših očetov, ne bi sodelovali z njimi pri prelivanju krvi prerokov.« Tako spričujete sami proti sebi, da ste sinovi tistih, ki so umorili preroke. Le dopolnite mero svojih očetov! **Kače, gadjja zalega!** Kako boste ubežali obsodbi na peklensko dolino?³¹

Drugič je primerjava s kačo izrečena v pozitivnem kontekstu, v Jezusovem nagovoru apostolom, kjer je izpostavljena povezava kače in modrosti:

γίνεσθε οὖν **φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις** καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. (Mt. 10,16)

Glejte, pošiljam vas kakor ovce med volkove. Bodite torej **preudarni kakor kače** in nepokvarjeni kakor golobje.

29 Res pa je, da kača tam nima prominentne vloge, gre pač za eno od Zevsovih pojavnih oblik in tradicionalni motiv, ki je v ep vključen zato, ker predstavlja eno od izročil o Dionizu.

30 Začenši s povezavo kače in Satana, ki izhaja iz standardne interpretacije 1 Mz 3, tj. epizode o izgonu iz Raja. Triksterska narava kačjega lika v Rajskem vrtu nosi konotacije zapeljevanja in sleparjenja, s sekundarnimi interpretacijami, ki kačo povezujejo s skušnjavo, hrepenenjem po fizičnem ugodju in spolno slo.

31 Slovenske različice bibličnih referenc so povzete po slovenskem standardnem prevodu.

Še bolj izrazito pozitiven, in morda najprominentnejši, se zdi primer iz *Janezovega evangelija*, kjer se kača pojavi v soteriološkem kontekstu. Jezus v dialogu z Nikodemom namreč izreče:

καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσεν τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. (Jn 3,14–15)

In kakor je Mojzes povzdignil kačo v puščavi, tako mora biti povzdignjen Sin človekov, da bi vsak, ki veruje, imel v njem večno življenje.

Referenca te primerjave je epizoda v 4. Mojzesovi knjigi (4 Mz 21,4–9), kjer se Mojzes na poti iz Egipta spopade z enim od številnih uporov izraelskega ljudstva. Bog njihovo nepotrpežljivost kaznuje tako, da med njih pošlje strupene kače, ki napadajo Izraelce. Ko se ljudstvo spokori, Bog Mojzesu veli, naj izdela bronasto kačo in jo namesti na drog. Kdor koli je bil pičen in se je ozrl na drog, je ozdravel. Tu je kača orodje v božjih rokah, ki ljudstvu zagotovi odrešitev, kar je tudi podlaga Jezusove primerjave sebe s kačo. Med podobo kače tu in podobno kače iz Rajskega vrta, razen izraza *nāḥāš*, s katerim je imenovana na obeh mestih, ni nobene povezave, ozadje podobe kače v 4 Mz 21,4–9 je namreč predstava, ki kačo povezuje z zdravilnimi lastnostmi.³² Epizodo iz *Janezovega evangelija* je seveda najti tudi v Nonosovi Parafrazi Janezovega evangelija (3.70), a se zdi, da epizoda ne prispeva k razumevanju motiva v *Epu o Dionizu*.³³

Kar zadeva obravnavano epizodo, se torej zdi najustreznejše reči, da njena funkcija in simbolični pomen nista oblikovana po kakšni od bibličnih podob ali kakšnih drugih – pozitivnih ali negativnih – vlogah, ki jo kače opravljajo v krščanskem kontekstu. Ustrezneje se zdi reči, da je kača v tej epizodi oblikovana predvsem na idejnem ozadju kač kot varuhov ali zaščitnikov svetih okrajev, (npr. grobnic, izvirov, templjev, oltarjev ...), ki je predkrščansko in je bilo zelo razširjeno v grško-rimskem svetu.³⁴ Prepoznavno predkrščanska simbolika varuhinje vhoda v neki pomemben, sveti okraj, je tu naslikana na krščansko

32 Prim. tudi Asklepijevo palico. Epizoda iz Mojzesove knjige je sicer najstarejši znani vir za povezavo kače in droga.

33 Nonos, kot avtor *Parafraze Janezovega evangelija*, je mesto gotovo poznal, in glede na diptižno naravo obeh epov ter bogatega sistema navzkrižnih referenc, s katero sta epa povezana, je ogled tega mesta (3.69) v *Parafrazi* gotovo upravičen. A ne zdi se, da bi bila obdelava v *Parafrazi* relevantna za motiv kače v *Epu o Dionizu*. Kača je v *Parafrazi* sicer opisana kot ληθήμων, z besedo, pri kateri gre verjetno za Nonosovo idiosinkratsko tvorbo, in ki jo načeloma prevajamo kot »ki izziva pozabo«, verjetno z referenco na božje odpusčanje in pomoč Izraelcem. Imenovana je tudi z – v okviru *Parafraze* nezamenljivo teološko zaznamovanim – pojmom τύπος, ki je hkrati, kot smo omenili prej, element Nonosove literarne poetike, in sicer je kača na drogu razumljena kot prefiguracija Kristusove smrti na križu (za podrobnejšo obravnavo epizode gl. Ypsilanti in Franco, »The Raised Serpent«).

34 Prim. npr. delfskega Pitona, zmaja/kačo kot varuhinjo zlatega runa v mitu o Argonavtih, kače kot varuhinje Hesperid, kača kot zaščitnica Ateninega svetišča na Akropoli.

idejno ozadje, namreč na ozadje ideala deviškosti in spolne nedotaknjenosti. Kot implicitno metaforo, ki fungira kot vezni člen v takšni interpretaciji, pa je treba razumeti žensko telo: to je nekaj svetega, nedotakljivega (kot tempelj ali sveti okraj), spolovilo pa kot vhod vanj, varovan od kače, varuhinje vhoda. V tem oziru nadalje ni nepomembna niti htonična komponenta kače: kača kot varuhinja vhoda se namreč prav tako povezuje s špranjami in razpokami (ki jih lahko tu mislimo kot metaforo za žensko spolovilo), ki predstavljajo vhod v njen naravni, zemeljski habitat.³⁵ V ozadje takšnega branja postavimo nadalje razumevanje telesa kot nečesa zemeljskega (ali sestavljenega iz zemeljskih elementov), v nasprotju z dušo, ki se navadno povezuje z zračnim in nebeškim.

Interpretacija oz. branje motiva kače v tej epizodi, ki temelji na takšnih impliciranih metaforah, se zdi relevantno v okviru Nonosovega literarnega združevanja »krščanskega« in »poganskega«/»klasicističnega« elementa v svojem delu; takšno branje sugerira zlasti Shorrock v svojem modelu dveh poznoantičnih literarnih kodov,³⁶ hkrati pa ga podpira tudi Nonosovo živo zanimanje za sočasno družbeno in kulturno krajino, ki je razvidno na več mestih v epu. Oglejmo si sedaj še drugi element erotičnega imaginarija te epizode, to je motiv nekrofilije.

PRIVLAČNOST ONKRAJ GROBA: EROTIZACIJA SMRTI IN MOTIV NEKROFILIJE

V 35. knjigi smo med verzoma 37 in 77 soočeni s prizorom, ki tudi v kontekstu epa deluje izredno groteskno in skrajno. Gre za skrajnost v erotizaciji smrti, ki se ne zdi nenavadna samo v *Epu o Dionizu*, temveč tudi v antični književnosti nasploh, saj gre za zelo redek motiv – to je motiv nekrofilije. Osrednje mesto v nekrofilnem prizoru zavzema anonimni indijski vojščak, ki ga ob pogledu na mrtvo Dionizovo bojevnico prevzame spolna sla. Truplo bahkantke je opisano izrazito erotično, vojščak si jo voajersko ogleduje, jo otipava, a na koncu svoje namere ne uresniči iz strahu pred poveljnikom Deriadom. Po Goldhillu v stilističnem smislu osrednjo vlogo v prizoru zavzema ponavljanje glagolov vida in tipanja ter ustreznih izglagolskih tvorb (prim.

35 Da kača nekako vznikne iz tega dela telesa, je razvidno npr. iz 35.209: ἀλλὰ τις ἀχράντοιο δράκων ἀνεπλήματο κόλπου. Samostalni *κόλπος* je lahko označuje več telesnih delov, prvenstveno »nedrja«, »naročje«, a je velikokrat rabljen tudi kot splošnejše poimenovanje za žensko spolovilo (LSJ s. v.), ali pa iz zgoraj omenjenega epiteta ὑποκόλπος išči γεῖτω.

36 Shorrock, *The Myth of Paganism*, 8. Shorrock tovrstne tendence v poznoantični literaturi posrečeno povzame v svojem predlogu nove terminologije za »krščanske« in »poganske« pisce: govori o dveh personah, o »pesniku muz« (*poet of the Muses*) in »Kristusovem pesniku« (*poet of Christ*), ki ju razume kot ločeni identiteti pesnika oz. kot dva literarna koda, med katerima je možno preklapljati. Na ta način loči veroizpoved od literarnega ustvarjanja in vzpostavi v marsikaterem oziru bolj ustrezen (in zgodovinsko bolj prepričljiv) interpretativni okvir.

σκοπίαζεν, ἀσκεπέων ἔψαυσε, ἦψατο ...),³⁷ ob tem pa tudi klišejsko erotični opisi delov telesa (prim. καὶ ἦψατο πολλάκι μαζοῦ οἰδαλέου ῥοδόεντος). Goldhillova sodba, da grotesknost te epizode izvira ravno iz tenzije med klišejsko erotično retoriko in naravo seksualne fantazije, ki je v igri, je gotovo na mestu. Model te epizode je pripoved o Ahilu in Pentezileji, ki izvira iz neohranjenega kikličnega epa Etiopida, znana pa je iz Proklovega povzetka in predelav kasnejših avtorjev.³⁸ Kljub temu, da se prizor umešča v širši sklop erotizacije smrti in usodne povezanosti strasti in nasilja, gre vendarle za v epu edinstveno epizodo.³⁹

B. Gerlaud je v komentarju tega mesta pokazal, da obstaja vsaj en neposredni intertekst te epizode, in sicer epizoda o Kalimahu in Druzijani v apokrifnih *Janezovih delih* (Act. Ioan. 63–86) iz 2/3. stoletja pred Kr.⁴⁰ Pripoved o Druzijani in obravnavano epizodo družita ravno motiva nekrofilije in motiv kače zaščitnice: Druzijano, zaobljubljeno devištvu, neprenehoma osvaja Kalimah. Druzijana dvorjenja ne zmore več prenašati, zboli in umre. To pa Kalimaha ne ustavi, nasprotno, ob pomoči svojega spremljevalca namreč vdre v Druzijanino grobnico, da bi spolno občeval z njenim truplom. Ko namerava izvesti akt nekrofilije, se od nekje pojavi kača in, kot v Epizodi o Moreju in Halkomedeji, prepreči posilstvo.

Opazno je, da se v epizodi iz Janezovih del kača in poskus nekrofilškega akta pojavita združena v enem samem prizoru, pri Nonosu pa sta motiva razdeljena na Moreja (motiv kače) in na anonimnega vojščaka iz 35.37–77 (nekrofilija). Tako Hadjittofi⁴¹ kot Accorinti⁴² opažata, da je anonimnega vojščaka, ki skorajda zagreši nekrofilsko dejanje, možno razumeti kot nekakšen *mise-en-abyme* Morejevega lika, oz. napoved intertekstualnega prizora iz *Janezovih del*. Strogo gledano lahko za neposredno prefiguracijo Moreja pravzaprav štejemo edinole vojaka iz 15. knjige, v katerem je zgoščeno prikazana prav Morejeva usoda, četudi umeščna v idejno drugačen kontekst.⁴³ V drugem anonimnežu, se pravi onim, ki razmišlja o nekrofilskem aktu, pa lahko Moreja uzremo dejansko samo ob poznavanju epizode iz *Janezovih del*.

37 Goldhill, »Preposterous Poetics«, 165.

38 Eksplicitna navezava na mestu 35.27–28. Za natančen pregled motiva nekrofilije v okviru poetike gl. omenjeni Goldhillov prispevek.

39 Newbold »Fear of Sex«, npr. Dionizovo posilstvo Nikeje označi za »kvazi-nekrofilsko«. Prefiks »kvazi« je vsekakor na mestu, ker lahko ta prizor kot nekrofilčni akt beremo kvečjemu ob metaforičnem razumevanju Nikajine opitosti, nezavestnosti in nezmožnosti kakršnega koli dejanja, kot smrti.

40 Gerlaud, *Nonnos de Panopolis: Les Dionysiaques*, 255.

41 Hadjittofi, prav tam, 199–200.

42 Accorinti, »Nonnos und der Mythos«, 58. Accorinti v svojem temeljitem in prepričljivem branju omenjene epizode iz Janezovih del skupaj z Nonosovima Morejem in Halkomedejo ugotavlja, za razliko od drugih avtorjev, ki so se ukvarjali s to epizodo, osrednji pomen tematike vstajenja od smrti, ki jo tudi sicer razume kot eno od osrednjih Nonosovih tem.

43 Gl. opombo 25.

Anonimnost likov, ki v narativni premici kot tipi predhajajo svojim bolj izrazitim, z imeni poimenovanim odsevom, je tu eden od načinov, kako Nonos gradi svojo »tipološko« poetiko, svojo poetiko odseвов. Čeprav lahko rečemo, da je Morej odsev anonimnega vojščaka, ker se v narativni premici pojavi kasneje, pa je pravzaprav on tisti, ki predstavlja bolj razdelano in prominentnejšo entiteto, medtem ko je anonimni vojak le njegov tip (pri Nonosu τύπος ali μίμημα). Kot poetološko paralelo lahko tu ponovno izpostavimo že omenjeno mesto iz *Parafraze*, namreč tipološko razumevanje Mojzesove palice s kačo kot prefiguracije Jezusovega križanja: tudi ta se v narativni premici pojavi prej in spet funkcioniра kot krajša in bolj zgoščena napoved svojega kasnejšega, bolj razdelanega in tudi bolj prominentnega odseva.

Ko je epizode konec, Morej in Halkomedeja izgineta iz pripovedi. Morej se sicer sem ter tja še pojavi, a venomer v minornih, manj pomembnih kontekstih, podoben nekakšnemu pojemajočemu odmevu, nato pa v celoti izzzveni in se tudi sam izgubi v anonimnost, bralec pa v še eno od Nonosovih številnih umetelnih brezpotij.

SKLEP

Sklepoma bom strnil ugotovitve glede specifičnih komponent te epizode (motiva kače in nekrofilije), pri čemer bom skušal najprej shematično prikazati notranjo sovisnost vseh posameznih členov teh komponent in tako opredeliti »vertikalne« komplekse prizorov, nato pa bom povzel svojo interpretacijo motiva kače, ki se kaže kot vsebinsko in simbolično najmočnejši element epizode.

V zgradbi imamo najprej kompleks prizorov s kačo: znotraj epizode o Moreju in Halkomedeji se kača pojavi dvakrat, enkrat kot Tetidina prerokba, narativno izven časovne premice, drugič kot izpolnitev te prerokbe, narativno na časovni premici. Pojavi pa se tudi precej prej, in sicer v obliki Morejeve prefiguracije, anonimnega vojščaka (v zgoščeni obliki, namreč besedilno krajše, in ob anonimnem liku).

1. Anonimni vojščak (prefiguracija Morejevega poskusa posilstva Halkomedeje), 15. knjiga
- 2.a Tetitidna prerokba (prefiguracija kače), 33. knjiga
- 2.b Morejev poskus posilstva Halkomedeje 35. knjiga

Motiv nekrofilije se pojavlja v enem samem prizoru, in sicer (pri tem ne upoštevamo npr. primerjav z epizodami, ki so kvazinekrofilске oz. nekrofilске samo, če jih beremo metaforično, npr. Dionizovo posilstvo Nikaje, ko je ta nezavestna oz. opita od vina):

1. Anonimni vojščak, 35. knjiga

Opazno je, da nekrofilski vojščak zaradi svoje anonimnosti vzbuja vtis, kot da gre pri njem za podoben lik kot pri anonimnem vojščaku iz 15. knjige (torej za prefiguracijo), a navidezno brez svojega antecedenta. Izpostaviti velja, da lahko tega vojščaka interpretiramo kot prefiguracijo le, če, kot predlagata Hadjittofi in Accorinti, predpostavimo zavestno naslonitev na intertekst *Janezovih del*, kjer sta elementa nekrofilije in kače zaščitnice vsebovana v enem samem prizoru. Tako lahko namreč v anonimnem vojščaku, ki skuša zagrešiti nekrofilski akt, uzremo prefiguracijo Moreja. V kompozicijskem smislu se takšna interpretacija kaže kot smiselna, saj dobimo simetrično strukturo, ki je sploh značilna za Nonosa, prav tako pa se to zdi smiselno zaradi vojščakove anonimnosti. Z ozirom, da je bilo občinstvo v Egiptu verjetno dobro seznanjeno s tem delom, je Nonos tu morda lahko v pragmatičnem oziru gradil na pričakovanju, da je bralstvo to epizodo poznalo, in je zato Moreja lahko dojelo kot antecendent anonimnega nekrofilskega vojaka. Z ozirom na epizodo o Kalimahu in Druzijani se lahko Morej kaže kot nekakšen »hendiadioin«, motiv nekrofilije v *Epu o Dionizu* pa na vertikalni ravni kot dvoplasten:

1. Anonimni vojščak, 35. knjiga
2. Morejev poskus posilstva Halkomedeje, 35. knjiga

Motiv kače je v vsebinsko-simbolnem smislu po mojem mnenju najprimerneje brati kot sicer pri Nonosu pogost primer sinteze krščanskih in poganskih oz. klasičnih elementov, pri čemer gre vsebinsko funkcijo in simboliko kače razmeti kot del klasičnega izročila, krščanski element pa predstavlja idejno ozadje epizode. V takšnem branju se zdi smiselno predpostaviti dve implicitni metafori oz. vezna člena, na eni strani metaforo ženskega telesa kot svetega kraja s spolovilom kot vhodom, ki ga varuje kača, ter na drugi strani – z ozirom na htonično naravo kače – človeškega telesa kot zemeljskega elementa (v nasprotju z dušo, ki se povezuje z nebeškim). Kljub temu, da je motiv kače v tej epizodi deluje zelo specifično, gre – vsaj v okviru te interpretacije – z ozirom na celotno besedilo za tipičen primer Nonosove poetike.

Blaž Božič

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

blaz.bozic.bosko@hotmail.com

BIBLIOGRAFIJA

Izdaje

- Gerlaud, Bernard, izd. *Nonnos de Panopolis: Les Dionysiaques. Tome XI. Chants XXXIII–XXXIV*. Paris: Les Belles Lettres, 2005.
- Henderson, Jeffrey, izd., in W. H. D. Rouse, prev. *Nonnus: Dionysiaca*. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1940.
- Zahn, Theodor, izd. *Acta Ioannis unter Benutzung von C. v. Tischendorfs Nachlass bearbeitet*. Erlangen: Verlag von Andreac Deichert, 1880.

Sekundarni viri

- Accorinti, Domenico. »Nonnos und der Mythos. Heidnische Antike aus Christlicher Perspektive« V: *Antike Mythologie in christlichen Kontexten der Spätantike*, ur. Hartmut Leppin, 43–71. Berlin, München in Boston: De Gruyter 2015.
- Charlesworth, James H. *The Good and Evil Serpent. How a Universal Symbol Became Christianized*. New Haven in London: Yale University Press, 2010.
- Goldhill, Simon. »Preposterous Poetics and the Erotics of Death«. *Eugesta* 5 (2015): 154–77.
- Hadjittofi, Fotini. »Erotic Fiction and Christian Sexual Ethics in Nonnus' Episode of Morrheus and Halcomede«. V: *The Ancient Novel and the Frontiers of Genre*, ur. Edmund P. Cueva, Marilla P. Futre Pinheiro in Gareth Schmeling, 187–204. Groningen: Barkhuis, 2014.
- _____. »Major Themes and Motifs in the Dionysiaca«. V: *Brill's Companion to Nonnus of Panopolis*, ur. Domenico Accorinti, 125–51. Leiden: Brill, 2016.
- Keydell, Rudolf. »Die Dichter mit dem Namen Peisandros«. *Hermes* 70 (1935): 301–311.
- Kröll, Nicole. »Schwimmen mit Dionysos. Wasser und Badeszenen als Kompositionselemente in den Dionysiaka des Nonnos von Panopolis«. V: *WS 126* (2013): 67–100.
- Kuhlmann, Peter. »The Motif of the Rape of Europa: Intertextuality and Absurdity of the Myth in Epyllion and Epic Insets«. V: *Brill's Companion to Greek and Latin Epyllion and Its Reception*, ur. Manuel Baumbach in Silvio Bär, 473–90. Leiden in Boston: Brill, 2012.
- Newbold, Ronald F. »Discipline, Bondage and the Serpent in Nonnus' Dionysiaca«. *CW* 78 (1984): 89–98.
- Schmiel, Robert. »The Style of Nonnus' Dionysiaca: The Rape of Europa (1.45–136) and the Battle at the Hydaspes (22.1–24.143)«. *RhM* 141 (1998): 393–406.
- _____. »The Story of Aura (Nonnos, Dionysiaca 48.236–978)«. *Hermes* 121 (1993): 470–83.
- Vian, Francis. »Dionysus in the Indian War: A Contribution to a Study of the Structure of the *Dionysiaca*«. V: *Studies of the Dionysiacs*, ur. Neil Hopkinson, 86–98. Cambridge: Cambridge Philological Society, 1994.
- _____. »Theogamies et soteriologie dans les *Dionysiaques* de Nonnos«. *Journal des Savantes* 2 (1994): 197–233.
- Ypsilanti, Maria in Franco, Laura. »The Raised Serpent, the (healing) Saviour, Eternity«. V: *Nonnus' Paraphrase between Poetry, Rhetoric and Theology: Rewriting the Fourth Gospel in the Fifth Century*, 106–114. Leiden in Boston: Brill, 2020.

POVZETEK

V pričujočem prispevku skušam strniti nekaj misli o specifičnih elementih erotičnega imaginarija epizode o Moreju in Halkomedeji v Nonosovem *Epu o Dionizu*, to sta motiv kače, varuhinje devištva, in motiv nekrofilije. Najprej podajam shematičen prikaz zgradbe obeh motivov z ozirom na proleptično Nonosovo poetiko. Pri motivu kače gre predpostaviti tročleno zgradbo (prefiguracija v 15. knjigi, prerokba v 33. knjigi in osrednji prizor v 35. knjigi), pri nekrofiliji pa dvočleno (prefiguracija in osrednji prizor v 35. knjigi). Že v poprejšnjih raziskavah izrečena predpostavka, da gre tudi pri prizoru nekrofilije v resnici za prefiguracijo (Moreja) ocenjujem za smiselno zaradi podobnosti likov (anonimni vojščak, anonimnost kot značilnost »tipa«) in v kompozicijskem oziru. V pragmatičnem oziru je, če želimo ta prizor razumeti kot prefiguracijo, nujno predpostaviti bralčevo poznavanje epizode o Kalimahu in Druzijani iz Janezovih del, ki, kot je bilo ugotovljeno že v drugih raziskavah, gotovo predstavlja intertekst k Nonosovi epizodi. Motiv kače v vsebinskem in simbolnem smislu berem kot značilen primer Nonosove literarne sinteze krščanskega in klasičnega elementa, pri čemer je funkcija kače (varuhinja vhoda v sveti okraj) del klasičnega izročila, idejno ozadje epizode pa izvira iz krščanskega konteksta (idealizacija devištva in čistosti). Implicitne metafore v tem branju so eni strani razumevanje ženskega telesa kot svetega (okraja) in spolovila kot vhoda, ki ga varuje kača, ter na drugi strani – z ozirom na htonično naravo kače – razumevanje človeškega telesa kot zemeljskega elementa (v nasprotju z dušo, ki se povezuje z nebeškim).

Ključne besede: Nonos iz Panopolisa, *Ep o Dionizu*, proleptična poetika, simbolika kače, nekrofilija

SUMMARY

Attraction beyond the Grave and the Snake as Guardian of Virginity: Reflections about the Erotic Imagery in the Morrheus and Chalcomedeia Episode from Nonnos' *Dionysiaca*

The paper attempts to summarise reflections about the elements characterising the erotic imagery of the Morrheus and Chalcomedeia episode from Nonnos' epic *Dionysiaca*. The elements under discussion are the motif of the snake as guardian of virginity and the motif of necrophilia. The beginning outlines the structure of the two motifs in the light of Nonnos' proleptic poetics. The snake motif is to be interpreted as tripartite (prefiguration in Book 15, prophecy in Book 33 and the key scene in Book 35) and the necrophilia motif as bipartite (prefiguration and the key scene in Book 35). According to an assumption formed in earlier research, even the necrophilia scene is in fact a prefiguration (of Morrheus). This assumption is rendered credible by the similarity of the characters (an anonymous warrior, anonymity as a feature of the type) and by the structure of the poem. In order to read the scene as a prefiguration, however, it is pragmatically necessary to presuppose the reader's familiarity with the Callimachus and Drusiana episode from the *Acts of John*, a text which – as revealed in earlier research – certainly forms an intertext

to the Nonnos episode. I read the snake motif in terms of content and symbol as a typical example of Nonnos' literary synthesis of classical and Christian elements: the role of the snake as guardian at the entrance into the holy precinct is part of the classical tradition, while the idealisation of virginity and purity stems from the Christian context. The metaphors implied in this reading are the perception of the female body as (a) holy (precinct) and of the genitals as an entrance guarded by a snake, and on the other hand – considering the chthonic nature of the snake – the perception of the human body as an earthy element in contrast to the soul, which is associated with the celestial element.

Keywords: Nonnos of Panopolis, *Dionysiaca*, Proleptic Poetics, Serpent Symbolism, Necrophilia